

מאמר ט

ישב ולא עשה מצוה - כאילו עשה עבירה

[א] ישב אדם ולא עשה מצוה^א שחובה עליו לעשותה^ב כאילו עשה עבירה^ג. כך שמעתי מדיוק לשון המשנה דריש ברכות (ג.) 'להרחיק מן העבירה'.

פושע ישראל בגופו^ד - גם בביטול מצוה בשב ואל תעשה ופשוט הוא. שכן מצינו^ה (ראש השנה יז.) 'פושעי ישראל בגופן - קרקפתא דלא מנה תפילין', אפי' על גב דאינו אלא בשב ואל תעשה.

סג מקורות וביאורים

^א הבטוי על פי דברי חז"ל (קדושין לט; מדנ סה"ס ב, ו) "אם ישב אדם ולא עבר עבירה, נותנין לו שכר כאילו עשה מצוה... והוא שבא דבר עבירה לידו וניצול ממנה". ומבאר רבינו דהוא הדין להיפך.

^ב היינו לאפוקי מצוה שאין חובה לעשותה, אלא שיכול להביא עצמו לידי חיוב והוא מבקש תואנות להמנע מחיוב. שאף שגם בזה יש עליו תביעה שלא נהג כשורה, ומענישים על זה בעידנא דריתחא, מכל מקום אינו חמור כל כך בביטול מצות עשה שמחויב בה (על פי הגמ' מנחות מא.).

^ג ביאור כוונת רבינו. דהנה וודאי לא בא לדייק ולחדש שמי שנמנע מלעשות עשה, שעוון בידו. דענין זה הוא מפורש בהדיא בדברי חז"ל כמובא במשנה וסוגית הגמרא (יומא פה-פז.) דעוון עשה בעי כפרה, עיי"ש אופני התשובה. וכן מובא כמה פעמים במשנה וגמרא (סוה סז; חגיגה טז; נדרים סז.) דמי שביטל והפסיד מצות עשה הרי זה 'מעוות לא יוכל לתקן' (קה"ל ב, טז.) ומאידך גם אין כוונת רבינו להשוות שכל המבטל ב'שב ואל תעשה' נחשב כמו שעבר עבירה **במעשה**, שכן מצאנו בדברי חז"ל כמה וכמה חילוקים ביניהם (ראש נדרים כ; ערוגין ק; יבמות ז.).

אלא עיקר הנקודה שרבינו רוצה להדגיש הוא להוציא מטעות שישנה אצל רבים, שמי שהעוון בביטול עשה, הוא רק 'הפסד' המצוה והעשה שלא קיימה, ותו לא. וע"כ בא לבאר דאינו כן, אלא יש בדבר גם עבירה וקלקול בפועל, ולא רק הפסד, ודוק.

וזהו ראית רבינו ממה שחז"ל כינו את מי שמבטל מצות עשה, כ'פושעי ישראל בגופן', אף שלמעשה לא עשו שום פשע בגופן, רק בסה"כ הפסידו המצוה. אלא על כרחך שעצם ביטול המצוה כ'פשע'.

^ד שמבואר שעשו סייג לזמן קריאת שמע, שיהיה רק עד חצות, ולא ימתינו עד עלות השחר, שמא יתבטל מקריאת שמע של ערבית. הרי שהסייג שמא יתבטל מקריאת שמע מכונה 'להרחיק מן העבירה'.

[ומענין לענין נציין שרבינו (אור זרוע לנדיק עמ' מד), למד מכאן שחז"ל אף עשו סייגים וגדרים שלא יבוא האדם להכשל בביטול עשה. ודלא כאחרונים שהתלבטו בדבר, עיי"ש.]

^ה לשון הגמ' 'כתיב (מכיל יג, ט) 'והבאתי את השלשית באש', התם ב'פושעי ישראל בגופן... פושעי ישראל בגופן מאי ניהו, אמר רב: קרקפתא דלא מנה תפילין'. וברייטב"א (ס"ד ד"ה פושע) "ודעת הענין שעושה כן בדרך מרד ובזיון, והוא הדין והוא הטעם לשאר מצות עשה שבגופו שהיה מורד בהם לעולם, בגון קריאת שמע ותפלה, אבל כשאנו עושה מצוה בכונה לפי שאינו יכול ליזהר בהם וכיוצא בו אינו נענש... כולי האי, אבל עונש יש לו כשפושע בדבר, שהרי כל אדם ראוי למצוה זו". ובמהרה"ל (ח"א אגדות ע"א) "כי המצוה של תפילין היא חובת הגוף כדי לקדש הגוף לדבק בשם יתברך... ומי שאינו מדבק הגוף אשר הוא מחויב לדבק בשם יתברך הנה הוא חוטא בגוף ולא קבל הגוף השלימות מן השם יתברך אשר ראוי לו לקבל, לכך הוא פושע בגוף שלו, והוא נפסד ויורד לגיהנם".

^ו פוקד עקרים אות ד "וזהו עיקר היהדות שמאל השם יתצרך וכמו שאמרו בראש השנה (י"ז ב) פושעי ישראל בגופן קרקפתא דלא מנה תפילין היינו שאין לו שום קיסור ומחשבתו עם קדושת השם יתצרך שלמעלה שזהו ענין הקרקפתא לתפילין שמונה על מחשבות מוחו שמשועבדים להשם יתצרך וקשורים עם פרשת היחוד וקבלת עול מלכות שמים ועול תורה ומצוות, אבל פושעי אומות העולם הוא בעריות דהם אין להם שום אחיזה וקשור בפנימיות כלל רק מאל החיצונית. דובר לך עמוד קלז "כי אלל בני ישראל אי אפשר כלל לקבול הברית כנ"ל לעמך כולם לדיקים ואין הערלה וכו' ואי אפשר להם כלל לקרות בספרים (וחינונים) בלחמת כפי עומק הידיעה שיש לה' יתצרך כמה שצריך בהם שעומק ראשית למחשבתם דבוק לגמרי בה' יתצרך ואלה הסיבות וגו'. וגם הילך רע שלהם הוא מה' יתצרך ורק פושעי עכו"ם בגופן אמרו ז"ל (ראש השנה י"ז ב) בעבירה. אבל פושעי ישראל בגופן דוקא קרקפתא דלא מנה תפילין. כי בעבירה אין נקרא אכלו בגופן שרפה לומר בעיקרן ושורשן כטעם גופי תורה. וזה רק בעכו"ם שעיקר ושורש החשק שלהם הוא זימה. אבל בני ישראל עיקר ושורש החשק שלהם והחיות הוא רק לדברי תורה ולדעת את ה'. זהו שורש הגעלם של כל המיני חשקות המתפשטים כענפים מן השורש בלבות בני ישראל. רק פושעי ישראל בגופן הוא קרקפתא דלא מנה תפילין פירוש הקרקפתא הוא עומק ראשית למחשבתם. דהיינו הגולגולת המקפת את המוח. ללא מנה תפילין שאין לו שום דבקות והתחברות בשורשן לה' יתצרך שזה ענין תפילין שבראש שאמרו ז"ל (מגילה ט"ז ב) על זה כי שם נקרא עליך ראה לומר שאתה משלם

סג מקורות וביאורים

וחלקו וגורלו. זה שורשו אין לבקש שם זה לא היה רק אותו שאלמו בהגזקין (גמ' כ"ז ב) תל חזי מה בין פושעי ישראל ונביאי עכו"ם עיין שם: הקטעים בירוק מ'עוז והדר'. ולענ"ד מיותרים. רבינו אינו עוסק כעת בענין 'קרקפתא דלא מנח תפילין'. זה הוזכר בדרך אגב. והנושא הוא **ביטול מצוה בשב ואל תעשה**, עד כמה חומר הפגם. ותו לא. ולכן הציונים צריכים להיות בענין זה. ולא בענין אגבי לגמרי.

^ז יצוין דבמקו"א כתב רבינו שענין זה (=הגדרת 'פושעי ישראל בגופו'), מיוחד למצות שבגופו דייקא. [תקנת השבין (עמ' קט) "מה שכתב בעשרה מאמרות (מאמר מקור דין ח"ה פ"ג) דקרקפתא דלא מנח תפילין פירוש בעלמא ולא דוקא רק הוא הדין אם מצוה אחרת בזויה עליו יעוין שם באורך, אך לדעתי לא משמע כן, דמאי שנא דנקט תפילין מכל מצוות. ונראה משום דלשון 'בגופו' היינו במצוה שבגוף ואין מצוה אחרת בגופו ממש דציצית הוא בבגדו..."]. (עיי' באריכות, והדגרים מואמים דגרי המה"ל נהגה קודמת).

ברם אין זה סותר לדברי רבינו כאן. דכאן הנקודה, שנחשב 'פושע ישראל' בגין ביטול עשה ב'שב ואל תעשה'. אבל בכדי ליחשב 'פושעי ישראל בגופו', זה דוקא במצוה שבגופו, ודוק.